

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ
JACQUES DERRIDA

24-26.01.2013

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΓΑΛΛΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η επικαιρότητα της πολιτικής και ηθικής σκέψης του Ζακ Ντερριντά

«Από την εποχή του Διαφωτισμού, η Ευρώπη προβαίνει στην αυτοκριτική της διηλεκώς, και μέσα σε τούτη τη βελτιώσιμη κληρονομιά υπάρχει μια μελλοντική ευκαιρία. Τουλάχιστον θα ήθελα να το ελπίζω, και αυτό ακριβώς τρέφει την αγανάκτησή μου έναντι των λόγων που καταδικάζουν οριστικά την Ευρώπη, ως εάν αυτή δεν είναι παρά μόνο ο τόπος των εγκλημάτων της» (J. Derrida, *Μαθαίνοντας να ζεις εν τέλει*, μτφρ-επιμέλ. Β. Μπιτσώρης, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2006, σ. 52).

Σήμερα που η «ιδέα της Ευρώπης» βρίσκεται για μια ακόμη φορά σε «κρίση», η σκέψη του Ζακ Ντερριντά μας βοηθά να αναλογιστούμε, ενάντια σε κάθε ευρωκεντρισμό και αντι-ευρωκεντρισμό, την ανάγκη διαφύλαξης και μετασχηματισμού αυτού που, όχι χωρίς προβλήματα, θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε «ευρωπαϊκή κληρονομιά». Η ιδέα της δημοκρατίας ανήκει σε αυτήν την κληρονομιά, εντός της οποίας, παρόλα αυτά, «δεν υπήρξε με τρόπο ικανοποιητικό, και απομένει να έλθει». Όχι, όμως, ως πραγμάτωση μιας ιδεώδους μορφής πολιτικοκοινωνικής τάξης πραγμάτων, αλλά, ως μια αδιάκοπη, ατελείωτη διαδικασία χειραφέτησης και προόδου. Δηλαδή, ως μια ιδέα, έννοια, ή πρακτική που διαρκώς παραμένει υπό σκέψη, *υπό έλευση*. Το ίδιο και η ιδέα της δικαιοσύνης, την οποία επικαλούμαστε για να αποδομήσουμε, να αλλάξουμε, να βελτιώσουμε ή να καταργήσουμε εκείνους τους νόμους που θεωρούμε άδικους.

Η επικαιρότητα της πολιτικής και ηθικής σκέψης του Ζακ Ντερριντά δεν απορρέει μόνο από την πρωτοτυπία της, το ριζοσπαστικό της χαρακτήρα και το στοχαστικό της βάθος, αλλά, και από το γεγονός ότι κάθε φορά εκκινεί από συγκεκριμένα κοινωνικοπολιτικά πλαίσια. Έτσι, για παράδειγμα, στο *Περί φιλοξενίας* (1997), ο Ντερριντά εμπλέκεται τόσο σε μια γενεαλογικού τύπου ανάλυση της ιστορίας της έννοιας «φιλοξενία» όσο και σε μια εξέταση των παραδοξοτήτων ή των αποριών της, προκειμένου να αναφερθεί κριτικά στην αυξανόμενη εχθρότητα των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων προς τους μετανάστες. Κατά τον ίδιο τρόπο, ο Ντερριντά ανασύρει την έννοια της «συγχώρεσης» από αυτό που περιγράφει ως ευρωπαϊκή ή ελληνο-ρωμαιο-αβρααμική «κληρονομιά», με σκοπό να αναφερθεί σε ένα σύγχρονο παγκόσμιο «θέατρο συγχώρεσης», όπου ηγέτες χωρών ή θρησκευτών αναγνωρίζουν δημοσίως εγκλήματα που έχουν διαπραχθεί στο παρελθόν και ζητούν συγχώρεση γι' αυτά. Ή για να αναφερθεί σε περιπτώσεις όπου η συγχώρεση χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της ανάγκης επίτευξης εθνικής συμφιλίωσης (π.χ. Νότια Αφρική).

Σε κείμενα, όπως το *Περί φιλοξενίας*, ο Ντερριντά ισχυρίζεται ότι η έννοια της φιλοξενίας διέπεται από μια ανεπίλυτη «απορία»: Αφενός, υπάρχει ο «απροϋπόθετος νόμος της απεριόριστης φιλοξενίας», ο οποίος επιτάσσει την άνευ όρων δεξίωση του άλλου, όποιος κι αν είναι αυτός, δηλαδή, την παροχή φιλοξενίας στον ξένο χωρίς προϋποθέσεις, περιορισμούς και ανταλλάγματα. Αφετέρου, υπάρχουν οι «υπό προϋποθέσεις» νόμοι της φιλοξενίας που, ενώ θεσπίζουν ένα δικαίωμα και ένα καθήκον στη φιλοξενία, ταυτόχρονα θέτουν όρους (πολιτικούς, δικαιοσύνη, ηθικούς), επιτάσσοντας ότι αυτό το δικαίωμα πρέπει να δίνεται με προϋποθέσεις, για παράδειγμα, ότι πρέπει να υπάρχει κάποιος περιορισμός στο δικαίωμα εισόδου και διαμονής του ξένου.

Αν και οι δύο έννοιες της φιλοξενίας είναι ετερογενείς και δεν ανάγονται η μία στην άλλη, ταυτόχρονα ανακαλούν η μια την άλλη. Αυτό συμβαίνει διότι, από τη μία πλευρά, η πολιτική ή ηθική δράση χρειάζεται να σχετίζεται με μια απροϋπόθετη ή άπειρη ευθύνη, προκειμένου να μην αναχθεί στις απαιτήσεις της στιγμής, δηλαδή, πρέπει να βασίζεται σε μια υπερβατική αρχή επέκεινα των πραγματιστικών απαιτήσεων του συγκεκριμένου ιστορικού, κοινωνικού και πολιτικού πλαισίου. Από την άλλη πλευρά, οι νόμοι ενός δικαίωματος και ενός καθήκοντος στη φιλοξενία είναι απαραίτητοι προκειμένου να εγκαθιδρυθούν εκείνες οι προϋποθέσεις που θα επιτρέψουν στη φιλοξενία να καταστεί πραγματική και να μην παραμείνει εσ εσ αιώς ευσεβής πόθος ή ουτοπία (όπως, για παράδειγμα, οι νόμοι που διέπουν το άσυλο). Οι νόμοι της φιλοξενίας αποτελούν, επίσης, ανάχωμα απέναντι στα ενίοτε φαύλα αποτελέσματα της απροϋπόθετης φιλοξενίας (όταν, για παράδειγμα, ο ερχόμενος άλλος είναι ένας επικίνδυνος εισβολέας). Συνεπώς, ο διπλός νόμος της φιλοξενίας επιβάλλει να υπολογίζουμε τους κινδύνους χωρίς, όμως, αυτό να μας οδηγεί στο να κλείνουμε την πόρτα στο(ν) ξένο, το μέλλον, το μη υπολογίσιμο. Για τον Ντερριντά, αυτός ο διπλός νόμος «καθορίζει το ασταθές έδαφος της στρατηγικής και της απόφασης. Της βελτιωσιμότητας όπως και της προόδου. Αυτός ο τόπος αναζητείται σήμερα, για παράδειγμα, στις αντιπαραθέσεις για τη μετανάστευση» («Η αρχή της φιλοξενίας», 1997).

Αυτή η ασυμμετρία μεταξύ της απροϋπόθετης και της υπό όρους φιλοξενίας διατηρεί τη φιλοξενία ως ένα διαρκές διακύβευμα, αφού κάθε συγκεκριμένο συμβάν δεξίωσης του άλλου δεν μπορεί παρά να υπολείπεται των απαιτήσεων του απροϋπόθετου νόμου της απεριόριστης φιλοξενίας. Η θέση που αναδύεται στο *Περί φιλοξενίας* και αντηχεί με αυξανόμενη δύναμη στο έργο των τελευταίων ετών του Ντερριντά πριν το θάνατό του είναι ότι η υπεύθυνη πολιτικο-ηθική δράση και απόφαση συνίσταται στην αναγκαιότητα μιας αδιάλειπτης διαπραγματεύσεως ανάμεσα σε αυτές τις δύο ετερογενείς απαιτήσεις.

Κάτι αντίστοιχο ισχύει και με την έννοια της συγχώρεσης. Ο Ντερριντά ανιχνεύει μια ανυπέρβλητη ένταση στην καρδιά της ελληνο-ρωμαιο-αβρααμικής μας «κληρονομιάς» μεταξύ μιας *απροϋπόθετης* και μιας «υπό όρους» συγχώρεσης. Αφενός, υπάρχει η γενναιόδωρη, άπειρη, ανοικτονομική συγχώρεση που χορηγείται ακόμη και σε εκείνους που δεν μετανοούν ή δεν ζητούν συγχώρεση. Υπό αυτή την έννοια, η απροϋπόθετη συγχώρεση μοιάζει με αυτό που ο Ντερριντά αποκαλεί «καθαρό» ή «αληθινό» δώρο, και το οποίο δίνεται χωρίς ποτέ να ζητά ανταπόδοση. Αφετέρου, στην ίδια παράδοση υπάρχει μια μη γενναιόδωρη, *υπό όρους* συγχώρεση, που απαιτεί εγγυήσεις, προκειμένου να χορηγηθεί. Δηλαδή, απαιτεί την αναγνώριση του λάθους, τη μεταμέλεια, τη μεταμόρφωση του ενόχου, ο οποίος τότε αιτείται ρητά συγχώρεσης. Όπως συμβαίνει με τη φιλοξενία, έτσι κι εδώ ο Ντερριντά αρνείται να επιλέξει ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους της έννοιας της συγχώρεσης. Ο ασταθής «χώρος» της συγχώρεσης είναι η απαραμείωτη, ετερογενής ένταση του (ανα)μεταξύ αυτών των δύο πόλων. Η απόφαση και η ευθύνη λαμβάνουν χώρα σε αυτό το (ανα)μεταξύ, σε αυτό το ενδιάμεσο. Και υπάρχει αναπόδραστα πάντα κίνδυνος και *αβεβαιότητα στην εμπειρία* της διέλευσης αυτού του «χώρου».

Κοινή συνισταμένη των αναλύσεων του Ντερριντά είναι η προσπάθεια διάνοιξης της «ευρωπαϊκής» σκέψης και κληρονομιάς στην έλευση του ριζικά νέου. Συνεπώς, ο απεγκλωβισμός της Ευρώπης από την «κρίση» δεν θα ισοδυναμούσε με την ανάκτηση της «δυνατότητάς» μας να την υπερβούμε, αλλά με την προσπάθεια να σκεφτούμε *επέκεινα* της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων, όσον κι αν αυτό φαίνεται αδύνατον (άλλωστε, για τον Ντερριντά, το νέο για να είναι «πραγματικά» νέο δεν μπορεί παρά να εμφανίζεται παροντικά μόνο ως «αδύνατο»). Αυτό προκειμένου να διατηρήσουμε την ελπίδα έλευσης «κάτι πιο μακρινού ή υπερβολικά κοντινού, κάτι ταυτόχρονα πιο παλιού και πιο νέου από την κρίση, πιο τρομακτικού αλλά και πιο προκλητικού, για να μην πω πιο ενδιαφέροντος» (J. Derrida, «Οικονομίες της κρίσης», 1983).

Πέμπτη 24 Ιανουαρίου 2013, 15.00' – 21.00'

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Κεντρικό κτήριο, Νέο Αμφιθέατρο Άλκης Αργυριάδης | Πανεπιστημίου 30 -106 79 Αθήνα

14.30'-15.00' | Προσέλευση - Εγγραφές

Α΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Χιούμορ, αποδόμηση, ανάγνωση

Συντονιστής: Γεράσιμος Κακολύρης, Λέκτορας φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών, υπεύθυνος διοργάνωσης συνεδρίου

15.00'-15.30' | Χρήστος Παπαστυλιανός, Δρ. Νομικής, European University Institute, Φλωρεντία.
Derrida και Arendt για τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας: Το παράδειγμα της διακήρυξης της Ελληνικής ανεξαρτησίας

15.30'-16.00' | Θωμάς Τσακαλάκης, Διδάκτορας Πανεπιστημίου Αθηνών
Το χιούμορ ως αποδομητικό εργαλείο στις μπεκετικές τραγικωμωδίες

16.00'-16.30' | Γιάννης Παπαθεοδώρου, Επίκουρος καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Τα φαντάσματα του Μαρξ και η σκηνή της ανάγνωσης

16.30'-17.00' | Διάλειμμα

Β΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Φιλοξενία

Συντονιστής: Θανάσης Λάγιος, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών

17.00'-17.30' | Ιορδάνης Κουμασίδης, Υποψήφιος Διδάκτορας Φιλοσοφίας Α.Π.Θ. – Συγγραφέας
Jacques Derrida - Δικαιοσύνη και Φιλοξενία ως συνθήκη του σύγχρονου πολιτικού

17.30'-18.00' | Κωνσταντίνος Ηροδότου, Υποψήφιος Διδάκτορας Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Paris 8
Η φιλοξενία στον Derrida

18.00'-18.30' | Γεράσιμος Κακολύρης, Λέκτορας φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών,
υπεύθυνος διοργάνωσης συνεδρίου
Μερικά προβλήματα με την νεοϋντιανή έννοια της φιλοξενίας

18.30'-19.00' | Διάλειμμα

Γ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Ηθική, Φιλοξενία, Δώρο

Συντονιστής: Γιάννης Στάμος, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Warwick

19.00'-19.30' | Μιχάλης Πάγκαλος, Διδάσκει φιλοσοφία στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Από τη φαινομενολογία στην ηθική του δώρου

19.30'-20.00' | Ευτύχης Πυροβολάκης, Διδάσκει φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο Πατρών
Η συγχώρηση ως επιορκία: μεταξύ της γλώσσας και της εμπειρίας

20.00'-20.30' | Σπύρος Καλτσάς, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Paris IV-Sorbonne
Derrida και Kant: Η απορητική διάσταση του “ως εάν” και οι “συνθήκες δυνατότητας” της υπευθυνότητας

20.30'-21.00' | Βασιλική Τσακίρη, Διδάσκει φιλοσοφία στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Mysterium tremendum: Kierkegaard και Derrida σε διάλογο

Παρασκευή 25 Ιανουαρίου 2013, 09.30' – 17.00'

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Δ' ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Δημοκρατία, Πολιτική, Φασματικότητα

Συντονιστής: Άρης Στυλιανού, Επίκουρος καθηγητής φιλοσοφίας, Α.Π.Θ.

09.30'-10.00' | Μελέτης Λάμπρου, Υποψήφιος Διδάκτορας Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών
Politique à venir: Ελεusόμενη δημοκρατία και Κομμουνισμός

10.00'-10.30' | Γιώργος Γιαννακόπουλος, Υποψήφιος Διδάκτορας Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών
Μεταξύ ενδοβολής και ενσωμάτωσης: Η γραφή, το πένθος, και το φάντασμα στη φιλοσοφία του Jacques Derrida

10.30'-11.00' | Γιώργος Λαρεμάς, Δρ. Κοινωνικής και Πολιτικής Θεωρίας Πανεπιστημίου Sussex, Λέκτορας University of Indianapolis Athens-campus
Το φάντασμα της δημοκρατίας και η ηθική της στη σκέψη του Jacques Derrida

11.00'-11.30' | Θανάσης Λάγιος, Δρ Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών
Marx - Derrida: Το χρέος της επανάστασης και ο φόβος του φαντάσματος

11.30'-12.00' | Διάλειμμα

Ε' ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Μαρξισμός, Πολιτική, Κρίση

Συντονιστής: Ευτύχης Πυροβολάκης, Διδάσκει φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο Πατρών.

12.00'-12.30' | Σπύρος Μακρής, Λέκτορας πολιτικής επιστήμης Πανεπιστημίου Μακεδονίας (υπό διορισμό)
Derrida και Marx: Η μαρξική θεατρολογία και ο διανοούμενος Άμιετ: Ο μαρξισμός ως θεωρία της αποδόμησης στον 21ο αιώνα

12.30'-13.00' | Λάμπρος Φυλίππου, Λέκτορας φιλοσοφίας, American College Κύπρου
Η εζάρθρωση του φαίνεσθαι από το φασματικό

13.00'-13.30' | Άρης Στυλιανού, Επίκουρος καθηγητής φιλοσοφίας, Α.Π.Θ.
Jacques Derrida: μεταξύ ηθικής και πολιτικής;

13.30'-14.00' | Γιάννης Στάμος, Δρ. φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Warwick,
Τα Τέλη της Κρίσης: Κριτική και Εξορκισμός

14.00'-15.00' | Διάλειμμα

ΣΤ' ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Αποδόμηση & ηθική: Τέσσερις διαλέξεις στα γαλλικά

Συντονιστής: Γιάννης Πρελορέντζος, Καθηγητής φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

15.00'-15.30' | Στέλιος Βιρβιδάκης, Καθηγητής φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών (Μ.Ι.Θ.Ε)
Αποδόμηση και μη αποδομήσιμες ηθικές έννοιες

15.30'-16.00' | Ελένη Φυλιπάκη, Δρ. φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Cambridge
Ευπάθεια και φιλοσοφική αμηχανία: Η Cora Diamond και ο Jacques Derrida περί ζώων και ηθικής

16.00'-16.30' | Απόστολος Λαμπρόπουλος, Αναπληρωτής καθηγητής Πανεπιστημίου Κύπρου
Φιλοξενία, συγχώρεση, επί τη ευκαιρία

16.30'-17.00' | Κωνσταντίνος Β. Πρώϊμος, Διδάσκει στο Πολυτεχνείο Κρήτης και στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Προσφιλή ερείπια. Αποδόμηση, ερμηνευτική βία και μεταφορά στο έργο της ωριμότητας του Jacques Derrida

* Θα δοθούν τα κείμενα της εισήγησης στα ελληνικά

Παρασκευή 25 Ιανουαρίου 2013, 18.00' – 22.00'

Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών

Auditorium *Theo Angelopoulos* | Σίνα 31 -106 80 Αθήνα

18.00'-19.00' | Προβολή ντοκιμαντέρ: **Τα μονοπάτια της σκέψης: Jacques Derrida**

19.00'-22.00' | Σκεπτόμενοι την κρίση μέσω του **Jacques Derrida**

Σύντομος χαιρετισμός **Olivier Descotes**, Σύμβουλος Συνεργασίας και Μορφωτικής Δράσης, Διευθυντής Γαλλικού Ινστιτούτου Ελλάδος

Σύντομος χαιρετισμός καθηγητή **Θεοδοσίου Πελεγρίνη**, Πρύτανης Πανεπιστημίου Αθηνών

1^η στρογγυλή τράπεζα

Συντονιστής | **Χρήστος Γ. Λάζος**, Συγγραφέας, μεταφραστής

Michel Deguy, Ομότιμος καθηγητής φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Paris 8, ποιητής

Marc Crépon, Δ/ντής του Τμήματος Φιλοσοφίας της École Normale Supérieure

Σχολιασμός | **Γκόλφω Μαγγίνη**, Αναπληρώτρια καθηγήτρια φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

2^η στρογγυλή τράπεζα

Συντονιστής | **Δημήτρης Βεργέτης**, Ψυχαναλυτής, συγγραφέας, εκδότης περιοδικού *Αληθεια*.

Charles Ramond, Καθηγητής φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Paris 8

Pierre-Yves Quiniger, Καθηγητής φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Νίκαιας

Σχολιασμός | **Βαγγέλης Μπιτσόρης**, Συγγραφέας, μεταφραστής, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών

* Είσοδος ελεύθερη – ταυτόχρονη μετάφραση

Σάββατο 26 Ιανουαρίου 2013, 09.30' – 15.00'

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ζ' ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Φιλία, νόμος, δημοκρατία: Το Πανεπιστήμιο Αθηνών υποδέχεται τρεις γάλλους φιλοσόφους

Συντονιστής: **Γιώργος Βέλτσος**, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών

09.30'-10.00' | **Michel Deguy**, Ομότιμος καθηγητής φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Paris 8, ποιητής
Η φιλία του Derrida

10.00'-10.30' | **Marc Crépon**, Διευθυντής του Τμήματος Φιλοσοφίας της École Normale Supérieure
“Προ του νόμου”, ο Derrida ως αναγνώστης του Κάφκα

10.30'-11.00' | **Charles Ramond**, Καθηγητής φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Paris 8
Τροχός της δημοκρατίας και Κράτη-αλήτες στον Jacques Derrida

11.00'-11.30' | Διάλειμμα

* Είσοδος ελεύθερη – ταυτόχρονη μετάφραση

Η΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Δικαιοσύνη, Νόμος, Ευθύνη

Συντονιστής: **Βαγγέλης Μπιτσώρης**, Συγγραφέας, μεταφραστής, Πάντειον Πανεπιστήμιο Αθηνών

11.30΄-12.00΄ | **Μυρτώ Ρήγου**, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών
“Προ του Νόμου” : Από τον Kafka στον Derrida

12.00΄-12.30΄ | **Γιώργος Ξηροπαΐδης**, Καθηγητής φιλοσοφίας Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών
Η κριτική των νόμων. Ο Derrida περί δικαίου και δικαιοσύνης

12.30΄- 13.00΄ | **Στέφανος Δημητρίου**, Αναπληρωτής καθηγητής φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Ποια έννοια ηθικής κρίσης προϋποθέτει η ηθική φιλοσοφία του Derrida;

13.00΄-13.30΄ | Διάλειμμα

Θ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Αρχιτεκτονική, αρχείο, αποδόμηση

Συντονιστής: **Λάμπρος Φιλίππου**, Λέκτορας φιλοσοφίας, American College, Κύπρος

13.30΄-14.00΄ | **Τάκης Κουμπής**, Αρχιτέκτων, Διδάσκει στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών
Η ηθική διάσταση της αρχιτεκτονικής στη σκέψη του Jacques Derrida

14.00΄-14.30΄ | **Παναγιώτης Παπαδόπουλος**, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Paris X
Η έννοια του αρχείου, μια μετακριτική

14.30΄-15.00΄ | **Γιάννης Πρελορέντζος**, Καθηγητής φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Όψεις της σχέσης με τον εαυτό και της σχέσης με τους άλλους στο έργο του Jacques Derrida

15.00΄-15.30΄ | **Αριστέιδης Μπαλάς**, Ομότιμος Καθηγητής φιλοσοφίας του Ε.Μ.Π.
Δικαιοσύνη και γραφή

15.30΄-17.00΄ Διάλειμμα

Γ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Φαρμακεία, Αποδόμηση, Ποίηση

Συντονιστής: **Κωνσταντίνος Β. Πρώϊμος**, Διδάσκει στο Πολυτεχνείο Κρήτης και το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

17.00΄-17.30΄ | **Τζίνα Παπαλεξίου**, Δρ. Φιλοσοφίας - Επιστημονική Συνεργάτης Τομέα Φιλοσοφίας Ε.Κ.Π.Α.
Φάρμακον και διαλεκτική στην Πλάτωνος Φαρμακεία του Jacques Derrida

17.30΄-18.00΄ | **Στέφανος Ροζάνης**, Καθηγητής φιλοσοφίας Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών
Η πλατωνική φαρμακεία και η ανάγνωση του Derrida

18.00΄-18.30΄ | **Γιώργος Βέλτσος**, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών
“Che cos’è la poesia?” Ο Derrida και ο ποιητής

18.30΄-19.00΄ | **Δημήτρης Δημηρούλης**, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών
Η αποδόμηση του Derrida

19.00΄-19.30΄ | Διάλειμμα

Κ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Ψυχανάλυση, πολιτική, ηθική

Συντονιστής: **Απόστολος Λαμπρόπουλος**, Αναπληρωτής καθηγητής Πανεπιστημίου Κύπρου

19.30΄-20.00΄ | **Ελένη Τζαβάρα**, Ψυχολόγος - Ψυχαναλύτρια
Μετέωρο βήμα στο επέκεινα του “πέραν της αρχής της ηδονής”

20.00΄-20.30΄ | **Χάρης Ράπτης**, Δρ. Φιλοσοφίας Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών
Ο Derrida, ο Lacan και το ερώτημα του ζώου

20.30΄-21.00΄ | **Δημήτρης Βεργέτης**, Ψυχαναλύτης, Διευθυντής του περιοδικού *Αληθεια*
Συμβαντικές ρωγμές : Derrida, Badiou, Lacan

ΤΕΛΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Ζακ Ντερριντά, «Οικονομίες της κρίσης» (1983)

Μπορείτε, με αφετηρία το πεδίο σας, αλλά χωρίς να περιοριστείτε σε αυτό, να μας εκθέσετε (σε δυο σελίδες) τί αναπαριστά για σας η ιδέα ότι ο σύγχρονος κόσμος βρίσκεται σε κρίση;

Σε πρώτο χρόνο - Όχι, αδύνατον, ιδίως σε δύο σελίδες. Αντιθέτως, είναι πολλές οι προκείμενες που θα έπρεπε να εξεταστούν στις ίδιες τις λέξεις της ερώτησης, σε κάθε μία από αυτές.

Σε δεύτερο χρόνο – Κι αν, πέρα από τους καλούς λόγους που μπορούμε πάντα να έχουμε για να μην απαντούμε σε λίγες γραμμές σε μια τέτοια ερώτηση, αυτό το επιχείρημα *οικονομικού* τύπου πρόδιδε ακριβώς την ουσία αυτής *εδώ* της «κρίσης»; Ενδεχομένως, πράγματι, δεν διαθέτουμε πλέον *αξίωμα απαντητικού τύπου*, ένα λόγο αρκετά σίγουρο για τη νομιμότητά του (θεμέλιο, αξιωματική, βεβαιότητα ή αλήθεια), που θα επέτρεπε μια *απάντηση αξιωματικού τύπου*, το τηλεγράφημα: «Με δυο λόγια, για να αποκρυπτογραφήσετε την κρίση, ερευνήστε σε αυτή την κατεύθυνση, ιδού ο μείζων κώδικας, ακολουθεί κείμενο».

Ωστόσο όμως, γνωρίζουμε. Οι κώδικες και τα προγράμματα, τα προλεγόμενα σε κάθε πιθανό λόγο περί κρίσης, μας παραείναι οικεία. Σε όλα τα «πεδία», μάλιστα: φιλοσοφία, ιστορία των πολιτισμών και των θρησκειών, πολιτική οικονομία, γεωστρατηγική του πολέμου, ιατρική, τεχνο-επιστήμες εν γένει κ.λπ. Ανεξάντλητα είναι τα ρητορικά μας σχήματα για το τέλος της φιλοσοφίας, για την ανικανότητα των ανθρωπιστικών επιστημών, συμπεριλαμβανομένης της ψυχανάλυσης, να θεμελιωθούν στις θεωρίες τους και τους θεσμούς τους, για την κάμψη των μαρξιστικών ή ανθρωπιστικών δογματισμών, και μαζί τους των πολιτικών ή θεολογικο-πολιτικών τους μοντέλων, για την επιστροφή του θρησκευτικού, στην αινιγματική και διασκορπισμένη δυναμική του, για τις ανεξέλεγκτες «τεχνολογικές μεταβολές» που δεν φαίνονται πλέον σύμμετρες με αυτό που ακόμα αποκαλούμε ηθική, πολιτική, κουλτούρα, οικολογία, οικονομία, για τις χειραγωγήσεις της «νομισματικής αστάθειας», την αδυναμία να διακρίνουμε μια πολιτική της επιστήμης από ένα στρατιωτικό σχεδιασμό, τη Δύση από το άλλο της, την Ευρώπη από τους άλλους της (τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Ιαπωνία κ.λπ.), το νέο δι' εαυτόν μιας περατής ανθρωπότητας που θα είχε εν τέλει επίγνωση της ικανότητάς της για ριζική αυτοκαταστροφή κ.λπ. Όλα αυτά και κάποια άλλα είναι αληθινά, βέβαια. Μας βοηθούν, όμως, να ονοματίσουμε ή να εντοπίσουμε το ολότελο μοναδικό στοιχείο του παρόντος μας;

Σε τρίτο χρόνο – Η «κρίση», *αυτή εδώ*, επηρεάζει μέσα στην ενδεχομενικότητά της καθεμία από τις λέξεις που μόλις χρησιμοποίησα: το όνομα, τον τόπο, τη μοναδικότητα, το «εμείς», το παρόν, το αυτό. Είμαστε χωρίς φωνή σε αυτό το σημείο, σε αυτήν τη στιγμή, την οξύτερη του *παροξυσμού*, όπου αυτή *εδώ* η κρίση δεν θυμίζει καμιά άλλη προηγούμενη. Τουλάχιστον, αυτό νομίζουμε ότι το αισθανόμαστε. Οι ερμηνείες δεν λείπουν, ούτε οι αναλογίες – έχουμε πληθώρα, εύστοχες αλλά ανεπαρκείς. Το κυριότερο, δεν γίνεται να *συνδεθούν* μεταξύ τους: δεν υπάρχει λόγος μοναδικός ή κυρίαρχος, σύστημα, ούτε διαδικασία διαιτησίας για να κριθεί η ενότητα ή η μοναδικότητα της εν λόγω κρίσης. Επομένως (μια και με ρωτάτε για το υποτιθέμενο «πεδίο» μου): δεν υπάρχει φιλοσοφία της κρίσης, ούτε καν κρίση της φιλοσοφίας. Θα αποτολμήσω, ευθύς, μια υπόθεση για το λόγο που η λέξη «κρίση» έχει εγκαταλείψει το φιλοσοφικό λεξιλόγιο μετά τον Βαλερύ και τον Χούσερλ. Ιδού η πιο αβυσσαλέα κρίση, η κρίση της κρίσης: δεν υπάρχει πλέον φιλοσοφία της κρίσης, όπου η φιλοσοφία θα ήταν ένα «πεδίο» ή μια θεμελιώδης οντολογία, ένας λόγος ικανός να κυριαρχήσει στην πολυμορφία των «περιοχών». Δεν θα υπήρχε έτσι πλέον «κόσμος», ακόμη λιγότερο «σημερινός κόσμος», του οποίου ο κοινός ορίζοντας θα επέτρεπε την οριοθέτηση μιας *προσδιορίσιμης* εμπειρίας και, ακολούθως, μιας ασφαλούς γνώσης (φιλοσοφικής, επιστημονικής, οικονομικο-πολιτικής). Η προσδοκία μιας τέτοιας ενότητας, η ίδια η γλώσσα της, μας φαίνεται απροσπέλαστη. Αυτό θα μας παρακινούσε να πούμε – και κάποιοι θα σκεφτούν ότι αυτό είναι το χειρότερο: δεν υπάρχει ίσως καν «κρίση του σύγχρονου κόσμου». Καθώς βρίσκεται με τη σειρά της σε κρίση, η έννοια της κρίσης θα αποτελούσε την υπογραφή του έσχατου συμπτώματος, τη σπασμωδική προσπάθεια διάσωσης ενός «κόσμου» που δεν κατοικούμε πλέον: δεν υπάρχει πλέον *οίκος*,* οικονομία, οικολογία, κατοικήσιμος τόπος στον οποίο αισθανόμαστε «σπίτι μας». Ακόμη μια προσπάθεια, μας λέει η λέξη της κρίσης - λέξη που μας είναι πράγματι οικεία· ακόμη μια προσπάθεια να διασώσουμε το λόγο ενός «κόσμου» που δεν μιλάμε πλέον ή που ακόμα τον μιλάμε, μερικές φορές με τρόπο ακόμα πιο φλύαρο, ωσάν σε αποικία εκπατρισμένων.

Σε τέταρτο χρόνο – Η «κρίση» της αξίας της «κρίσης» δεν μπορεί, επομένως, να είναι μια κρίση ανάμεσα σε άλλες. Θα ήθελα *εδώ* να λάβω υπόψη τους συγκεκριμένους όρους της ερώτησής σας. Εάν, όπως μόλις

υπαινίχθηκα, δεν θα έπρεπε καν να μιλάμε για κρίση, υπάρχει ωστόσο, το λέτε, η «ιδέα ότι ο σημερινός κόσμος βρίσκεται σε κρίση».

Αυτή η «ιδέα» γνωρίζει την πιο μεγάλη εξάπλωση, έχει το θέατρό της, τη ρητορική της. Και, πράγματι, «αναπαριστά» - όπως σωστά το θυμίζετε, κάτι για τον καθένα από «εμάς». Εμάς; Θα έπρεπε ίσως να αναρωτηθούμε επίσης (κλασικό προαπαιτούμενο, αλλά πάντα απαραίτητο): Ποιός μιλά για κρίση; Ποιός μιλά για κρίση πιο πολύ αυτήν τη στιγμή; Πού; Σε ποιόν; Με ποιόν τρόπο; Εν όψει ποιών αποτελεσμάτων ή ποιών συμφερόντων; Παίζοντας με ποιες «αναπαραστάσεις»; Ποιά είναι τα άτομα, οι ομάδες συμφερόντων, οι χώρες που αρθρώνουν αυτόν το λόγο της κρίσης, επιμένουν σε αυτόν ή γαντζώνονται από αυτόν; Πελώριο μέλημα - δεν μπορούμε παρά μόνο να δείξουμε τον πυρήνα του. Ας μείνουμε στην πιο ασφαλή γενικότητα. Η «αναπαράσταση» της κρίσης και η ρητορική που οργανώνει έχουν πάντα τουλάχιστον αυτόν τον σκοπό: τον προσδιορισμό, με σκοπό τον περιορισμό, μιας σοβαρότερης και πιο ασαφούς απειλής, η οποία στην πραγματικότητα δεν έχει ούτε μορφή ούτε κανόνα. Τερατώδης απειλή, που κρατά, όμως, την επιθυμία σε εκκρεμότητα: απειλή για την επιθυμία. Με το να την προσδιορίζουμε ως κρίση, την τιθασειούμε, την εξημερώνουμε, την εξουδετερώνουμε, εν ολίγοις, εντάσσουμε την απειλή σε μια οικονομία. Οικειοποιούμε το Πράγμα, το άσχετο καθίσταται το άγνωστο προς γνώσιν, αρχίζουμε να του δίνουμε μορφή, να διερευνάμε, να ελέγχουμε, να υπολογίζουμε, να προγραμματίζουμε. Ακυρώνουμε ένα μέλλον.

Σε πέμπτο χρόνο – Ποια είναι πράγματι τα χαρακτηριστικά μιας κρίσης, αυτά που την ορίζουν και της διασφαλίζουν κατ' αυτόν τον τρόπο τη δύναμή της να οριοθετεί:

1. Μια κρίση είναι προσωρινή, τυχαία, ακατανόητη – σε σχέση, όμως, με μια ορισμένη τάξη. Αναστατώνει τους κανόνες, τους νόμους, τις νόρμες, αλλά μόνο για ορισμένο χρονικό διάστημα. Οφείλουμε να υπονοηστούμε ότι αυτή η αταξία έχει επιπτώσεις σε αυτό που είναι ουσιώδες (είναι ένα ουσιώδες ατύχημα!), αλλά χρειάζεται επίσης μια καθησυχαστική πίστη στο ρυθμό: «Δεν γίνεται τίποτα (τίποτα δεν μπορείτε να κάνετε!), αλλά δεν είναι παρά μια κρίση. Είναι πολύ σοβαρό αλλά θα περάσει». Δεν υπάρχει κρίση χωρίς κατάληξη, ακόμα και το χειρότερο (ο θάνατος ύστερα από μια καρδιακή κρίση, ο παγκόσμιος πόλεμος ύστερα από την οικονομική κρίση) εξακολουθεί να παραμένει μια κατάληξη. Αυτό που λειτουργεί καθησυχαστικά είναι ότι δεν υπάρχουν παρά μόνο δύο πιθανές λύσεις.

2. Διότι ένα αποτέλεσμα κρίσης εμφανίζεται ως τέτοιο, και μιλάμε γι' αυτό, εντός μιας «δυσδικής» κατάστασης. Η απόφαση εδώ είναι βεβαίως αδύνατη, αλλά η αδυναμία και η αδυναμία δεν αντλούν το «κριτικό» τους νόημα παρά μόνο από τον ορίζοντα κάποιας αναμενόμενης απόφασης. *Κρίσις*:¹ κρίση, επιλογή, απόφαση. Κρίση: μια στιγμή κατά την οποία η *κρίσις** εμφανίζεται (είναι ή ονομάζεται) αδύνατη, σε σχέση, όμως, με μια αναμενόμενη *κρίσις**, με μια αναγκαία κρίση, επιλογή κι απόφαση *μεταξύ δύο*. Η κρίση δεν είναι απλώς κάτι μη υπολογίσιμο, είναι το ανυπολόγιστο ως *στιγμή* του υπολογισμού, το μη αποφασίσιμο που εξακολουθεί να καθορίζεται ως σχέση ενός βουλευτικού υποκειμένου με μια δυνατή απόφαση, με έναν υπολογισμό με τον οποίο προτίθεται να λογαριάσει. «Προς το παρόν, ας παραδεχθούμε την αδυναμία μας, αλλά θα έπρεπε να μπορούμε να αποφασίζουμε, να κυριαρχούμε, να προγραμματίζουμε», κ.λπ. Παράδοξη αποποίηση, βουλευσιαρχικός σπασμός, που μπορεί να φτάσει μέχρι το σημείο να καταστεί ο τέτανος μιας κουλτούρας. Αυτός ο *διπλός λόγος* αφήνει χώρο σε όλων των ειδών τις πανουργίες. Αλλά η διττή του διάσταση, οι *αφοπλιστικές* στρατηγικές του ή χειρονομίες του δεν είναι δυνατές παρά μόνο σε έναν «κόσμο» που ρυθμίζεται από τις αξίες της κρίσης, της βούλησης, της απόφασης, της τεχνο-επιστημονικής διαύγειας. Ικανότητα, βουλευσιαρχία, γνώση και τεχνογνωσία, κυριαρχία του υποκειμένου επί των σύγχρονων ζητημάτων, παραγωγισμός [productivisme], εν ολίγοις, ολόκληρη η τεχνο-μεταφυσική νεωτερικότητα έξω από την οποία δεν θα είχε κανένα νόημα να μιλάμε για «κρίση».

Σε έκτο χρόνο – Η νεωτερικότητα του λόγου-περί-κρίσης θα μπορούσε να είναι, επομένως, δυτική. Απ' άκρη σ' άκρη, αλλά σύμφωνα με μια παράδοξη λογική. Αυτή η λογική δεν αποδεικνύει πράγματι ούτε την ενότητα, ούτε την ύπαρξη της Δύσης. Η κρίση, ό,τι ονομάζεται έτσι, «αναπαριστά» ένα τυχαίο συμβάν της Δύσης, αυτό που συμβαίνει σ' αυτήν, στο υποκείμενό της. Όμως ένα ουσιώδες τυχαίο συμβάν που απαιτεί από την πλευρά του την επιστήμη, τη συνείδηση και τη βούληση, εξωθώντας, εν τέλει, τη Δύση σε μια περισυλλογή εαυτού, που ίσως δεν έχει λάβει ποτέ χώρα.

Πρόκειται πράγματι για την «ενότητα» της Δύσης και της λεγόμενης δυτικής φιλοσοφίας: υπήρξε άραγε αυστηρά ποτέ κάποια τέτοια «ενότητα»; Το ερώτημα αυτό δεν εμποδίζει το λόγο της κρίσης να συνεισφέρει

¹ Ελληνικά στο κείμενο.

ή να αναφέρεται σε αυτό το δυτικό σχέδιο και υποκείμενο. Όπως και στον παροξυσμό του. Αυτό ακόμη κι αν τα συμφέροντα πολλών δυτικών υπο-συνόλων είναι σε πόλεμο ή επιχειρούν να διευθετήσουν κατά διαφορετικό τρόπο τις κρίσιμες συνέπειες του ανταγωνισμού. Λέγοντας «κρίση», επικαλούμαστε το υποκείμενο της Ευρώπης, το ανακαλούμε στον εαυτό του, στην ενότητά του, στην «ελευθερία» του, όπως έκανε ο Βαλερύ στο τέλος του *Η κρίση του Πνεύματος* (1919), τη στιγμή που μιλάει ακριβώς για το «Ευρωπαϊκό πνεύμα» και για μια «*diminutio capitis* της Ευρώπης».

Αυτό ήταν πριν από την κρίση του 29. Μετέπειτα, στα χρόνια του 30, αυτό που ονομάζεται έκτοτε *Η Κρίση...* του Χούσερλ μιλά επίσης για την «κρίση της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας», την «κρίση των ευρωπαϊκών επιστημών» κι αυτό για άλλη μια φορά από την άποψη της υπερβατολογικής ελευθερίας του υποκειμένου: αποφασιστική επιστροφή στο ξεχασμένο νόημα και το κρυμμένο θεμέλιο της τεχνο-επιστημονικής αντικειμενικότητας, συνειδητοποίηση, επανενεργοποίηση της απαρχής, αφύπνιση, ουσιαδώς βουλησιαρχική *Selbstbesinnung*. Πρόκειται για τη σωτηρία της φιλοσοφίας, της οποίας η καθολικότητα αναγγέλλεται πάντα μέσα από την απαρχή και το τέλος* του ευρωπαϊκού Λόγου. Αλλά μόλις κάποιος διερευνήσει ή υπερβεί αυτό το αξιωματικό μόρφωμα (υποκείμενο/αντικείμενο, κρίση, απόφαση, βούληση, συνείδηση, ικανότητα), τότε το πλέον ανησυχητικό του Πράγματος δεν εμφανίζεται πια σε μια σκηνή της κρίσης. Μου φαίνεται συνεπώς ότι ο Χάιντεγκερ, για παράδειγμα, ακόμη κι αν τη χρησιμοποιούσε, δεν θα είχε δώσει ποτέ έμφαση στη λέξη «κρίση» - κάποτε την επανεισάγουν λαθραία οι μεταφραστές του. Ό,τι διαβάζουμε σε αυτά τα «μεγάλα κείμενα», το αποκρυπτογραφούμε επίσης στον πολιτικό λόγο των δυτικών δημοκρατιών. Αυτός ο λόγος προσπαθεί απελπισμένα να εντοπίσει την κρίση σε ένα ή δύο τομείς. Αν δεν βρίσκεται «στο κεφάλι σας», είναι ανέκκλητα οικονομική. Και παρά την ουσιώδη αδυναμία ή ανικανότητα που θα εμπόδιζε την υπέρβασή της προς το παρόν (διότι τα ελατήρια της κρίσης θα μπορούσαν να ήταν αμιγώς οικονομικά, μόνο αν η οικονομία ήταν μια αυστηρά προσδιορίσιμη περιοχή – και δεν είναι), η απορρύθμιση θα ενέπιπε πάλι, κατά τρόπο αξιωματικό, σε μια τεχνονομία, στην κρίση, στη βούληση, στην απόφαση. Εκτός αυτού, μέσα στα ασαφή όρια της οικονομίας, η λεγόμενη παγκόσμια κρίση σηματοδοτεί, ίσως, μια ισχυρή κίνηση αυτορρύθμισης του παγκόσμιου καπιταλισμού. Παραπέμπω, στο σημείο αυτό, στον τίτλο του άρθρου του Claude Julien, «Τα οφέλη της κρίσης» (*Monde diplomatique*, Ιούλιος 1983). Είτε πετύχει, είτε όχι, η οικονομία αυτής της αυτορρύθμισης υπαγορεύει ως ένα βαθμό, όλες τις χειρονομίες «προκειμένου να βγούμε από την κρίση» ακόμη κι αν αυτές οι χειρονομίες μας επιτρέπουν να προαισθανθούμε μια άλλη λογική, ένα πέραν της οικονομικής κρίσης: επί παραδείγματι, συνθήματα, όπως «η πολιτική ενάντια στον οικονομισμό, ειδικά στην μονεταριστική του μορφή» ή «πολιτισμός προκειμένου να βγούμε από την κρίση». Δεν μπορούμε άραγε να μεταθέσουμε σε όλα τα «πεδία» αυτόν τον παράδοξο υπολογισμό, αυτή την οικονομία των «οφελών της κρίσης»; Δευτερεύοντα οφέλη, αναμφίβολα, αλλά πάντα καλοδεχούμενα. Προκειμένου να κρατήσουμε σε κάποια απόσταση, προκειμένου να διατηρήσουμε σε εκκρεμότητα κάτι πιο μακρινό ή υπερβολικά κοντινό, κάτι ταυτόχρονα πιο παλιό και πιο νέο από την κρίση, πιο τρομακτικό αλλά και πιο προκλητικό, για να μην πω πιο ενδιαφέρον.

Jacques Derrida, «Economies de la crise», *La Quinzaine littéraire*, n° 399, Αύγουστος 1983, σσ. 4-5.

Μετάφραση: Κωνσταντίνος Ηροδότου
Επιμέλεια: Γεράσιμος Κακολύρης

(Δημοσιεύτηκε στα «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 20-1-2013)

Παράλληλη καλλιτεχνική δράση | «Η μεταφορά του τυφλού»

Εικαστικοί | Γεωργία Σαγρή & Πέγκυ Κλιάφα (Remedy Or Poison)

Επιμέλεια | Σωζήτα Γκουντούνα, **Καλλιτεχνική δ/ση** | <http://outoftheboxintermedia.org>

Διοργάνωση συνεδρίου

Τομέας φιλοσοφίας, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ
Γαλλικό Ινστιτούτο Ελλάδος

Χώρος διεξαγωγής συνεδρίου:

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Κεντρικό κτήριο, Νέο Αμφιθέατρο *Άλκης Αργυριάδης* | Πανεπιστημίου 30 -106 79 Αθήνα
<http://derridaconferenceathensuniversity.wordpress.com>, www.ppp.uoa.gr

Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών

Auditorium *Theo Angelopoulos* | Σίνα 31 -106 80 Αθήνα - 210 33 98 600 | www.ifa.gr